
КЫРГЫЗДЫН МЭЭНЕТКЕЧ ЭТНОГРАФЫ АБЫЛАБЕК АСАНКАНОВГО

Урматтуу Абылабек Асанкан уулу! Сизди 70 жылдык мааракеңиз менен ак дилибизден куттуктайбыз!

Биз сизди заманбап Кыргызстандын тарых илимдеринин этнография тармагына зор салым киргизген чыгаан илимпоз, өз илимий мектебин түптөгөн агартуучу жана эгемен Кыргызстандагы жарандык коомдун телчигиши, этностор аралык ынтымактын чыңдалышы үчүн кызмат кылып келген коомдук ишмер катары өзгөчө сыйлайбыз.

Сиз Кыргызстандагы заманбап этнография илимий тармагында өлкөбүздөгү этностук-социалдык жүрүмдөрдү ар тараптуу иликтеген эмгектериңиз менен таанылдыңыз. (Караңыз: Асанканов А. Социально-культурное развитие современного сельского населения Киргизии. – Фрунзе, 1989; Асанканов А. Кыргыз: рост национального самосознания. – Бишкек, 1997; ж.б.).

Сиз Кыргызстандын тарыхына жана кыргыз этнографиясына арналган энциклопедиялык жана башка жыйнактарды түзүүгө редактор жана автор катары салым коштуңуз.

Андан тышкары өзүңүз Евразиядагы кыргыз диаспоралары жайгашкан алыскы жана жакынкы чөлкөмдөргө этнограф катары илимий саякаттарда болдуңуз.

Маселен, Кытай Эл Республикасынын Шинжаң Уйгур автоном районунун алкагындагы Кызыл-Суу Кыргыз автоном облусунда жана башка аймактарда болуп, анын негизинде кытайлык кыргыздар жаатында кыргыз жана башка тилдерде олуттуу этнографиялык монографияңызды жаздыңыз.

Айрым калемдештер Сизди даңазалуу этнограф Саул Абрамзондун (1905–1977) эмгегин кайра чүргөй койгондой курулай доомат кылган учур да эсибизде. Чын-чынында, Абрамзон Кытайга илимий саякат менен барган эмес, ал эми Сиздин эмгегиңизде ХХI кылымдын башындагы Кытайдагы кыргыздарга таандык оригиналдуу этнографиялык, статистикалык ж.б. маалыматтар мол болчу. (Караңыз: Асанканов А. Кыргызы Синьцзян (КНР). – Бишкек, 2010; Асанканов А. Жунго Шинжаң кыргыздары (Монография) / Жооптуу редактор Токтосун Карыбек уулу. – Артыш: Кызыл-Суу Кыргыз басмасы, 2013.).

Андан тышкары Сиз Түштүк Шибер жана Алтай жергелерин да кезип чыктыңыз.

Сүрөттө (солдон): Астайбек Бутанаев, Абылабек Асанканов жана Юлий Худяков. Түштүк Шибер.

Сиз Барнаул шаарындагы Алтай мамлекеттик университети, Бишкектеги Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети, “Мурас” кору ж.б. шериктер катышкан “Кең Алтай” эл аралык илимий долбоорунун алкагында жана кыргыз таануу өңүттөрүндө этнографиялык

маалымат топтоп, ошол эле учурда чет өлкөлүк кыргыз таануучулар менен түркологдордун Кыргызстандын ар кыл дубандарындагы илимий саякаттарына да көмөк көрсөтүп келдиңиз.

Өз шакирттериңизге таалим берүүдөн тышкары Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясына караштуу Бегимаалы Жамгырчинов атындагы Тарых, археология жана этнография институту менен Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинде этнография, антропология жана этнография адистиктери боюнча диссертациялык кеңешти уюштуруп, анын бир катар курамдарына төрагалык кылып, Атажуртубуздагы жана жалпы постсоветтик Түркстан чөлкөмүндөгү этнограф жана башка окумуштуу адистерге бата бердиңиз. Сиздин бараандуу илимий жетишкендиктериңиз биздин гана өлкөбүздө эмес, чет мамлекеттерде да дурус баага татып келет.

Айрым эмгектериңиз Кыргызстандан тышкары АКШда, Индияда, Казакстанда, Кытайда, Орусияда, Францияда жана башка өлкөлөрдө жарык көрүп, заманбап кыргыз этнография илиминин азыркы сереси жөнүндө эл аралык илимий чөйрөгө маалымдады. Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинде Археология жана этнография кафедрасын, андан кийин Тарых факультетин башкарып, андан тышкары 2001–2005-жылдары Эшенаалы Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университетин (азыркы Кыргыз мамлекеттик университетин) ректор катары үзүрдүү жетектеп турган учуруңуз эсибизде.

Бул жылдар илимий-педагогдук орошон ишмердигиңиздин кезектеги мезгили болду.

Шакирттериңиз чынар теректин бутактарындай өсүп чыгышты. Алар ар кыл университеттерде жана жумуриятыбыздын Улуттук илимдер академиясында эмгектенишүүдө. Алардын бири – этнограф, профессор Аниса Бикбулатова Орусия Федерациясындагы Татарстан жумуриятынын Илимдер академиясынын чет өлкөлүк нагыз мүчөсү болуп шайланды. Мектептерге, музейлерге, мамлекеттик башкаруу тармагына, саясатка, бейөкмөт уюмдарга жана ишкердикке кеткен да кыйла окуучуларыңыз бар. Албетте, окумуштуу инсандын жекече илимий чыйыры жарандык турмуштун бир гана өңүн камтыйт эмеспи. 1990-жылдары “Мурас” ишкердик долбоорун жетектеп турган чагыңызда манас таануу жана башка өңүттөрдө бир катар эл аралык илимий жыйындарды уюштуруп, айрым жаңычыл тарых китептерин басмадан чыгарган эмгегиңиз да кесиптештериңиздин эсинде. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттикке караштуу мониторинг жүргүзүү борборуна кол кабыш кылып, этностор аралык түйүндүү маселелер боюнча адистик тажрыйбаңызды бөлүшүп келгениңиз да маалым. 1990-жылы июнда жана 2010-жылы июнда айрым түштүк аймактарыбызда орун алган кейиштүү окуяларга – этностор аралык кагылышууларга алып келген өбөлгөлөр, себептер жана алардын тарыхый сабактары жөнүндө илимий талдоо жүргүзүүгө да олуттуу салым коштуңуз.

Сүрөт: Кыргызстандын этнологдору менен антропологдорунун Биринчи курултайы. 2014.

2015-жылы Сиздин 60 жылдык торколуу тоюңузга арналган эл аралык илимий жыйында – Кыргызстандын этнологдору менен антропологдорунун Экинчи курултайында Түркстан чөлкөмүндөгү этностор аралык карым-катнаштардын учурдагы жагдайы жана болочогу таразаланган. (Караңыз: Кыргызстан жана Борбордук Азия – баарлашуунун мейкиндиги: Этностор аралык мамилелерди бекемдөөнүн өтмүшү, учуру жана келечеги: Кыргыз Республикасынын УИАсынын корреспондент-мүчө, тарых илимдеринин доктору, профессор Абылабек Асанкановдун 60 жылдыгына арналган Кыргызстандын этнологдору менен антропологдорунун II Конгрессинин (Бишкек шаары, 2015-жылдын 4-апрели) баяндамалары жана илимий макалалар жыйнагы / Редколлегия: Т.К.Чоротегин (төрага) ж.б.; жооптуу редактор А.Р.Бикбулатова, илимий редактор Т.К.Чоротегин. – Бишкек: “Maxprint”, 2015.).

Сиз эгемен Кыргызстандын коомдук-саясий турмушунда көп этностуу мекендештерибизди “Кыргыз жараны” деген келечектүү түшүнүктү кабыл алууга чакырган жигердүү жана данакер жарандардан болуп саналасыз.

Бул турумунузду аңдоого огожо болсун үчүн маркум айдыңыбыз, Кыргыз эл акыны Эсенгул Ибраевдин (1933–2005) төмөнкү ыр саптарын кыстара кетелик:

“..О-о, адамдар,
О-о, жарандар!
Баса көрбө
Устаранын мизи менен,
Баса көргүн,
“Кулаалы таптап куш кылган,
Курама жыйып журт кылган”,
Бабаң МАНАСтын
изи менен”.

Ташка тамга баскандай жазган акын Эсенгул Ибраевдин бул чакырыгына Сиз колдоп келе жаткан “Кыргыз жараны” ой-чабыттык түшүнүгүнүн маңызы толук дал келет деп санайбыз.

Абылабек байке, маараке ээсине даректелген буга чейинки мактоо сөздөрүбүз фактарга негизделди.Эми жалаң гана мактоо сөздөр менен чектелчү “салттан” оолактап, мындан аркы чыгармачыл турмушуңузда айрым көз ирмемдерде күлүп жатып, ойлоно калып жүрсөңүз деген үмүт менен ат тизгинин азил жагына да бура кетелик.Айтылуу кыргыз сатириги жана сынчысы Салижан Жигитов (1936–2006) агайыбыз “түш көрүп жатып, кадимки Карл Маркс менен баарлашканы” жөнүндө тамаша кеп айткан эле.Бир ирет Салижан Жигитов белгилүү экономист, академик Турар Койчуевдин мааракесине барып калат: Элдин баары маараке ээсин мактап жаткан чакта, Салижан агайга да сөз кезеги жеткен тура.

Салижан агайыбыз капысынан маңдайына көз чаптырса, “аркы дүйнөдөгү арбактар менен сүйлөштүм” деген кебин оңду-солду жар салган бир саясатчы агай коноктордун арасында отурган экен. А.Акаевдин тушунда элчи да, депутат да болгон бул инсанды көрүп, көөдөнүнө бир сонун юмордук ой келип, Салижан агай кудундайт.

Анан маараке ээси болгон академикке карата куттук айтчу кезеги келгенде, Салижан агай күлмүндөп, адатынча “та-ак” деп айтып алып, анан азилин баштаган экен:

– Мен түндө түшүмдө Карл Маркстын арбагы менен сүйлөштүм. Ал киши айтты, чунак десе... Та-ак... Ал минтип айтып атпайбы: “Бу силерде экономика илими абдан эле өсүптүр. Турар Койчуев сыяктуу академиктериңер да бар экен. Мыкты изилдөөлөр жарыяланыптыр. Та-а-к... Анан эмнеге эле экономикаңар өтө төмөн түшүп кеткен?” – деп Маркс менден сурап атпайбы.

Эл кыраан каткы күлгөн экен. Маараке ээси Турар агай дагы тамашанын багытын мыкты түшүнүп, каткырык салыптыр.

Сизди дагы тамаша сөздү баалай алган жашы улуураак замандашыбыз деп билебиз.

Эми, Салижан агайдын үлгүсүнө салып, азил айта кетели.

Вильгельм (Василий) Бартольд, Александр Бернштам, Саул Абрамзон, Какен Мамбеталиева, Бегимаалы Жамгырчинов, Анварбек Хасанов жана башка маркум тарыхчылардын арбактары түшүбүзгө кирсе, бизден сурашат болуш керек:

– Таш ыргытса эле тарых илимдеринин доктору, кандидаты, PhD доктору, профессор, академик

болгон тарыхчы окумуштууларга тийет экен. Анан эмне үчүн калайыктын бир тобу жалган тарых баянын эчкинин сүтүн саагандай эле удургутуп жеңил-желпи саап жаткан диплому боюнча хирург-дарыгер, экономист, математик, физик, журналист жана башка адистиктердеги фольк-хисторичилерге ынанып жатышат? Эмне үчүн калайыктын бир бөлүгү “кыргыздар жети миң жыл илгери болгон”, “эң байыркы кыргыз цивилизациясы бар, бирок түрктөр кечээ эле кыргыздардан бөлүнүп чыккан”, “Атилла, Чыңгыз хан жана Эмир Темир нагыз кыргыз болгон”, “Кашкар шаары Кочкор өрөөнүндө жайгашкан”, “Тибеттеги кыргыздар 250 жыл жашашат”, “кытай иероглифин кыргыздар ойлоп табышкан”, “Баткен мумиясын кайра Баткендин Кара-Булагына алып барып, көөмп салбасак, улам эле ыңкылап боло берет экен!” деген жалганчыларды, XVII кылымдагы манжур ханынын чийме сүрөтүн “Манастын сүрөтү” деп бурмалагандарды, ар кыл жайсаңчыларды тим эле пир тутуп жатышат?..

Албетте, бул сын аралаш азил сөз маараке ээси болгон академик агабызга гана эмес, бардык эле кесипкөй тарыхчыларга багытталат деңизчи.

Шакирттериңиз жана башка кесиптештериңиз жалаң гана илимий эмгек жарыялоо менен чектелбестен, интернеттин коомдук тармактарында да жигердүү үн кошуп турушу зарыл деп санайбыз.

Кыргыз тарыхы – жалпы алтай тилдер тобундагы, анын ичинде түрк элдеринин тарыхынын, ошондой эле жалпы Борбордук жана Ички Азиядагы жана Кең Алтайдагы көчмөндөрдүн жана отурукташкандардын цивилизацияларынын чийеленишкен тарыхынын ажырагыс бөлүгү экенин интернеттин коомдук тармактарында жана башка медиа каражаттарында өз учурунда айтуудан жана таасын аңдатуудан уялбашыбыз керек.

Эми куттук сөзгө өтөлү.

Ылайым Сиздей мыкты педагог, илимий устат катары калыптанган жана жалпы элибизди ынтымакка чакырган данакер боло алчу урпактарыңыз жана шакирттериңиз арбын болсун!

Албетте, ушул сереге жеткирген илимий жана башка чыгармачыл ийгиликтериңиз үчүн ырааттуу шарт түзүп, жөлөк болуп келе жаткан Бактыгүл жеңебизди жана жалпы үй-бүлөңүздү да куттуу торколуу тоюңуз менен куттуктайбыз.

70 жаш – азыркы доор үчүн орто муундун эле курагы дешет. Ылайым 110 жашыңызда да күүлүү-демдүү болуңуз, ошондо да телегейге (космоско) сейилдеп саякатка чыгып, этнограф катары эссе жазууга, кымыздын гүлүн татууга жарамдуу болуңуз. Жаныңызда жаншеригиңиз, урпактарыңыз, үзөңгүлөштөрүңүз жана шакирттериңиз болсун!

02.02.2025. Кыргызстан–Чехия.

Тынчтыкбек Кадырмамбет уулу Чоротегин,

тарых илимдеринин доктору,

Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин

Чөлкөм таануу жана кыргыз таануу кафедрасынын профессору,

“Кыргыз Тарых Коому” эл аралык коомдук бирикмесинин президенти